
Säterdalens fäbod– ”*där dåtid blir framtid*”

En konceptualisering av ett unikt besöksmål.

Antagen av Kommunstyrelsen 2015-03-24

Lotta Backlund

Green Owl Travel & Consulting

SÄTERDALENS FÄBOD – EN LEVANDE VERKSAMHET

Säterdalens fåbod vill väcka nyfikenhet kring historia och kultur och erbjuda unika upplevelser som är så pass berikande att besökarna vill uppleva dem igen. Både fåboden och Säterdalen i stort vill med små roliga detaljer visa en särskild omtanke om de yngre gästerna. Aktiviteterna på fåboden ska i största möjliga mån vara utformade ur ett barnperspektiv. Fåboden ska också vara välkomnande för föräldrar, i form av praktisk information om faciliteter, informativ och välkomnande skyltning, avståndsangivelser och aktuellt aktivitetsprogram både inför besöket och på plats.

De senaste åren har en relativt hög årlig ersättning betalats till den entreprenör som har haft uppdraget att hålla Säterdalens fåbod öppen med djur och caféverksamhet. Öppettiderna har varit från mitten av maj till mitten av augusti. Visst finns det skäl som motiverar att arrendatorn får ersättning och även servicestöd för att driva en i många ögon kommunal verksamhet, men för att verksamheten ska kunna utvecklas skulle även andra lösningar kunna vara tänkbara. Faran i att ett arrende ger en relativt hög ersättning till arrendatorn (i detta fall en privat näringsidkare) ligger just i att en säker intäkt många gånger inte stimulerar till utveckling om detta inte formuleras som krav i kontraktet. En variant skulle alltså kunna vara att lägga in fler krav och kanske också succesivt sänka ersättningen år för år så att kommunens pengar på sikt istället kan användas till investeringar för att höja kvaliteten på besöksmålet och/eller på marknadsföring. Dessa investeringar borde kunna generera i vinster även för arrendatorn av fåboden (till exempel i form av bättre utvecklat besöksmål och fler besökare) även om själva ersättningen sänks. Det är också rimligt att kräva att fåbodens säsong förlängs fram till åtminstone mitten av september då det oftast fortfarande är fint och stabilt väder.

SYFTE & MÅL

Liksom visionen är att Säterdalen ska bli ”barnens dal” bör det även inkludera att Säterdalens fåbod blir ”barnens fåbod”. Att använda begreppet ”fåbod” förpliktigar dock, även om etiketten ”barnens” förmildrar något. Oavsett har de flesta en förförståelse, om än generell, för begreppet fåbod och fåbodbruk då det är en del av vår svenska samhällshistoria. Det är därför viktigt att förstå hur Säterdalens fåbod utifrån detta behöver leva upp till de förväntningar platsen är med och delar och att verksamheten behöver spegla detta arv. Precis som på en traditionell levande fåbod behöver djuren vara utgångspunkt för aktivitetsutbudet. Lärande behöver integreras i verksamheten, önskvärt vore också att fysisk aktivitet ges utrymme. Vidare bör verksamhetens aktiviteter kopplas till den unika naturmiljö som omger fåboden och ses som en stark resurs.

Gröna näringar ses som en av styrkorna i Sätters kommun och bör koordineras med verksamheten på fåboden. Detta kan bli en styrka som kan bidra till att varumärket Säterdalens fåbod stärks, på samma gång som fåboden kan förstärka bilden av Säter som en kommun med starka band till de gröna näringarna. Genom att låta de två gå hand i hand kan de förstärka och lyfta varandra.

VARUMÄRKET & PRODUKTEN

En viktig fråga att ställa är vad Säterdalens fåbod ska vara och varför. Att bygga upp ett starkt varumärke är A och O för att konceptet ska bli trovärdigt. Ett bra och medvetet uppbyggt varumärke ökar även intresset och attraktionskraften kring produkten. Nedan följer ett antal möjliga positioneringar som kan ha ett värde för Säterdalens fåbod och som verksamheten kan utvecklas utifrån och byggas upp kring. Att bygga upp en verksamhet/produkt utifrån en given positionering förstärker verksamheten eftersom positionen styr själva köpbeteendet. Hur Säterdalens fåbod ska uppfattas och vad den ska associeras med blir på detta sätt ett effektivt marknadsföringsinstrument. Viktigt är att både varumärket och visionen kommuniceras på ett för målgruppen rätt sätt. Det är också viktigt att verksamheten på fåboden kompletterar övrig befintlig verksamhet i folkparken samt att arrendatorn är öppen för ett samarbete med både kommunen, arrendatorn av folkparken och eventuellt övriga verksamma entreprenörer, liksom för det utvecklingsarbete som krävs för att nå visionen om 500 000 besökare.

VÄRDEORD SKAPAR VÄRDET

På vägen mot ett starkt varumärke och tydlig vision blir det viktigt att även sammankoppla produkten med relevanta egenskaper genom utvalda värdeord. Egenskaperna blir själva varumärkeslöftet till kunderna. Viktigt är att värdeorden är valda utifrån sitt värde för produkten, att de genomsyrar varje del av verksamheten och att de förstärker varumärket i sig. Lämpliga värdeord för Säterdalens fåbod, som harmoniserar med både visionen och varumärket är;

- *Tillgängligt*
- *Välkommande*
- *Berikande*

Tack vare värdeorden får verksamheten inte bara en tydlighet, utan även tyngd och ökad trovärdighet. I detta arbete är tre faktorer särskilt viktiga för att nå ett bra och stabilt resultat; ärlighet (för att värdeorden måste spegla det bästa i verksamheten) mod (att kunna stå upp för värdeorden och låta de styra varje beslut som på något sätt påverkar produkten, kortsiktigt likväl som långsiktigt) samt konsekvens (att låta värdeorden genomsyra hela verksamheten och accepteras av alla involverade).¹

HISTORIEN SOM MÖJLIGHET

Uppemot 20 000 levande fåbodar beräknas ha funnits runt om i Sverige och nära 1000 fåbodvallar var i drift i Dalarna vid förra sekelskiftet. För människorna i det gamla bondesamhället var fåbodbruket en nödvändig förutsättning för att livet skulle kunna fungera året om. I skogen kunde djuren hitta föda sommartid när marken hemma runt byn behövdes för annat. Året om brukades också skogen runt fåboden på olika sätt.² Det biologiska kulturarv som fåbodbruket inkluderar innefattar även en mångfald av olika sätt att bruka den så kallade utmarken på. Fåbodlivet förknippas oftast med tillverkning av olika produkter så som smör, ost och messmör, men det kompletterades lika ofta med sysslor på skogen som att samla in ved, skogshö, lav, torv och bark liksom att fiska, jaga och ta vara på myrjärn. Den traditionella bilden av fåbodlivet har med tiden kommit att förknippas med tidsepoken runt mitten av 1800-talet till de första årtiondena in på 1900-talet, men faktum är att fåbodbruket har anor ända tillbaka till medeltiden.³ Utifrån detta blir det tydligt hur Säterdalens fåbod kan använda sig av historien som byggsten och hur det kan bli en stark grund att stå på. Potentialen att använda historien som resurs är stor och Säterdalens fåbod har allt att vinna på att bygga sin verksamhet utifrån detta.

Ännu en möjlighet skapas genom Sveriges hembygdsförbund som utlyst 2016 till hembygdens år. Förbundet som firar 100 år och har under ett helt sekel lyft upp, värnat och spridit kunskap om lokalsamhällets miljö, historia, sociala liv och roll för den lokala identiteten.⁴ Även om fåbodlivet har äldre rötter än så präglades många människors liv av fåbodbruket vid förra sekelskiftet och fåboden är också en del av Säterdalens folkpark med rötter i en tid då hembygden spelade en mycket viktig roll för många människor. En medverkan i firandet av hembygdens år skulle därför kunna platsa på verksamhetens agenda och en genomtänkt plan för firandet skulle kunna förstärka fåbodens varumärke och roll som besöksmål.

Idag finns tyvärr inte så många levande fåbodar kvar, varken i Dalarna eller Sverige. De få som finns fyller därför en viktig funktion, tack vare dem kan kunskaper om tidigare generationers sätt att leva bevaras. Att låta detta rika kulturarv fylla även Säterdalens fåbod med liv är att göra rättvisa åt historien. Tack vare sitt centrala läge kan Säterdalens fåbod skapa en fysisk närhet till historien, en närhet som förhoppningsvis väcker nyfikenhet och på samma gång blir en unik möjlighet att på ett lättillgängligt sätt sprida kulturarvet vidare. Till kommande generationer liksom till utländska besökare. Här blir det viktigt att tydligt förmedla vilka värden fåboden har och kan ha utifrån ett historiskt perspektiv, inte minst för att göra fåboden levande och upplevelsen unik. Kravet som en levande verksamhet ställer på den entreprenör som verkar på fåboden handlar också om att tillåta en dynamisk verksamhet med inslag av flera andra näringsverksamheter.

NATUREN SOM RESURS

Säterdalens fåbod ligger mycket naturskönt, precis i utkanten av ett på många sätt unikt naturreservat. De djupa raviner och höga åsar som omger fåboden skapar spännande möjligheter för verksamhet både på och runt fåboden. Ljusterån som sakta rinner förbi på sin väg in i naturreservatet skapar en naturlig avgränsning mellan själva fåbodvallen och övriga delar av området.

¹ <http://www.motivation.se/hallbarhet/kultur-varderingsfragor/walk-talk-nar-vardeord-skapar-varde>

² *Livet runt en fåbod* (2005) Victoria Törnqvist, Rättviks hembygdsförening

³ http://www.jordbruksverket.se/download/18.5bc6627d140113bd5475302/1376906187926/Varia+2013_38.pdf

⁴ <http://www.hembygd.se/sida/om-shf/hembygdens-ar-2016/>

Även om avståndet till centrala Säter är kort, bara ett par kilometer, känns det som om man är längre bort än så när man befinner sig nere på fåboden. Upplevelsen av själva fåbodvallen är som en idyllisk glänta och platsen skapar en lugn, skön stämning som manar till eftertanke. Luften känns ren och man får en upplevelse av något genuint. Sammantaget bör dessa unika förutsättningar ses som en stor potential att bygga upp en väl fungerande verksamhet kring. Det kan också ses som en viktig kontrast till samtidens konsumtionssamhälle och på samma gång ett bra komplement till Säterdalen som nöjespark.

DJUREN I FOKUS

Djuren är det mest centrala på fåboden och det är därför viktigt att de harmoniserar med fåbodens varumärke och vision. I praktiken betyder det att djuren behöver vara nära förknippade med fåbodbruk och/eller traditionell nordisk djurhållning, det vill säga bestå av svenska lantraser eller liknande. Allt för att kunna förstärka bilden av fåboden som autentisk. Precis som på en riktig fåbodvall bör djuren få gå lösa, men av praktiska skäl bör djuren finnas inom ett väl avgränsat område, så som det naturligt är med nuvarande gårdsgård runt fåboden. På vallen kan djuren ströva fritt omkring dagtid. De behöver dock ha "rastplatser", platser dit de kan gå när solen ligger på eller om för många besökare vill vara nära och klappa. Det är viktigt att besökarna inte har tillgång till djurens rastställen. Skyltar skulle till exempel på ett enkelt men tydligt sätt kunna uppmana besökarna att respektera djuren och bara klappa om djuren själva kommer fram och att inte följa efter djuren. Det är också viktigt att tänka på hur det blir när djuren ska tillbaka till sitt ordinarie liv, det vill säga när de ska flyttas från fåboden och hem igen. Viktigt att tänka på för samtliga djur är också att en förprövning (en sorts bygglov) kan behöva ansökas om hos Länsstyrelsen om djurstallar, hägn eller andra utrymmen för djur ska byggas, byggas om eller byggas till.

Om man vill hålla djur med ungar måste man planera hur det ska vara, alltså om de ska föda på fåboden eller inte. Viktigt att känna till är att det finns särskilda regler angående transport av dräktiga och nyfödda djur. Alla djur ska vara märkta innan flytt och fåboden måste ha ett SE-nummer. Kraven för själva storleken på marken där djuren ska ströva fritt är inte så stor. Man måste tänka mer på hur djuren går ihop om de ska gå lösa tillsammans. Djurungar är söta men en del arter blir också väldigt beskyddande av sina ungar, mer aggressiva och drar sig gärna undan. Särskilt gyltor med smågrisar, så dessa bör undvikas.

Lärandet är en viktig aspekt och djuren en viktig del av aktivitetsutbudet på fåboden. Allt färre familjer har idag naturliga kopplingar till djur, till skillnad mot tidigare generationer som ofta levde nära sina djur. Det är därför av stor vikt att Säterdalens fåbod kan vara med och bidra till en ökad kunskap och förståelse för djur och att ett besök på fåboden ska generera i nya kunskaper hos både vuxna och barn.

Nedan följer förslag på vilka djur som skulle kunna bo på fåboden sommartid samt kortfattat vad som krävs för respektive djur. Uppgifterna har inhämtats från djurskyddshandläggare vid Länsstyrelsen Dalarna, Nordens Ark samt Jordbruksverket.

Fjäderfä

Hedemora-höns är den svenska lantras som vore att föredra. De är av lagom storlek och finns i flera färger. En grupp om 4-5 hönor och 1 tupp vore en lagom storlek.

- Höns behöver vara i grupp
- Tupp till hönorna rekommenderas
- Utöver att de strövar omkring fritt ute på fåbodvallen behöver de 1-2 kvm yta i ett hönshus
- Lutningen på hönshuset får inte vara mer än 12%
- 1/3 av ytan i hönshuset måste bestå av strö
- Varje höna ska ha tillgång till 15 cm sittpinne
- Minsta avståndet till vägg från sittpinne ska vara 25 cm
- Minsta avståndet mellan sittpinnarna ska vara 35 cm
- Hönsen måste ha tillgång till värpreden; 0,0125 kvm/höna i s.k. fackrede
- Storleken på hönsgården spelar ingen roll, särskilt inte när de ska ströva fritt på fåboden

- Hönsgården behöver dock ett nedgrävt nät, nättak samt grovt grus för att undvika besök av rovdjur nattetid
- Det ska finnas tillgång till vatten utomhus
- Öppningarna måste vara 35 cm höga och 40 cm breda
- Önskvärt vore att fodret är ekologiskt

Att ha höns som strövar omkring fritt på fåbodvallen ger ett mycket hemtrevligt intryck på samma gång som det för tankarna till tidigare generationers självhushåll. En tanke är att se över reglerna för att använda äggen i caféverksamheten, till exempel till en hembakt kaka eller liknande. Med andra ekologiska och/eller närproducerade råvaror blir utbudet i fåbodens café på så sätt verkligen genuint. Om det är möjligt skulle även hönsgödsel kunna säljas på fåboden.

Får & getter

När det kommer till får borde Dala-pålsfår göra sig bäst på Säterdalens fåbod. En önskvärd storlek vore 4 tackor samt 4-8 lamm. Angående getter vore Svensk Lantrasget önskvärd samt en lagom storlek 4 getter och 4 killingar.

- Får liksom getter måste hållas i grupp eller par
- Angående storleken på gemensambox/ ligghall gäller följande för får;
 - 4 tackor 1,20 kvm x 4 = 4,8 kvm
 - 8 lamm 0,50 kvm x 8 = 4 kvm/total 8,8 kvm
- Storlek på gemensambox/ ligghall för getter är:
 - 4 getter 1,20 kvm x 4 = 4,8 kvm
 - 4 killingar 0,25 kvm x 4 = 1 kvm /total 5,8 kvm
- Tillgång till hö, halm eller liknande grovfoder behöver finnas
- Getter som går i lösdrift bör vara avhornade
- 1 dricksplats/15 djur behövs
- Både getter och får behöver varsin liggplats under tak, tex i en stall-liknande byggnad.
- Viktigt att tänka på är också att både får och getter ska vara märkta och föras över till ny produktionsplats i stalljournalen och på CDB när de är på "kollo" på fåboden.

Grisar

Linderödssvin är Sveriges enda lantras av svin som är oförädlad och liknar till formen hussvinet och skulle passa bra in på fåboden. 2 Linderödssvin vore lagom för Säterdalens fåbod.

- Måste hållas i par eller grupp
- Ska hållas lösgående (dock funkar inhägnat bra)
- Grisarnas boxar ska ha strö av halm eller liknande material
- Mark i rastgården ska vara hårdgjord och dränerad
- Grisarna behöver tillgång till tak/vägg som ger skydd för varm sol, stark vind och nederbörd
- Tillgång till gyttebad bör finnas
- Storlek på box/hyddor är 2,50 kvm/ svin
- Svin ska, liksom får och getter, vara märkta och föras över till ny produktionsplats i stalljournalen och på CDB när de är på "kollo" på fåboden

Kaniner

Mellerudskanin och gotlandskanin är två svensk lantraskaniner som båda skulle passa bra in på fåboden. Inte heller kaniner bör vara ensamma så önskvärt är att 2 stycken kaniner får bo på fåboden. Kaniner behöver en lugn och trygg inhägnad att vistas i och ska inte vara tillgängliga för besökare att lyfta upp.

Hästar

En häst, helst nordsvensk, vore också önskvärd på fåboden, men då området är litet skulle det kunna fungera med ett äldre gotlandsruss eller minishettlandspanny. Trots sitt ursprung borde dessa kunna smälta

väl in i verksamheten på fåboden. Att få besök av en större nordsvensk brukshäst någon gång/ vecka skulle kunna vara ett bra komplement. Viktigt att tänka på är dock:

- Hästen bör ha en artfrände (tex annan häst, ko eller får som hästen redan trivs med)
- För en mindre häst (max 160 cm i mankhöjd) ska spiltan vara 2,65m x 1,75m
- Hästar som ska besöka fåboden vid enstaka tillfällen under sommarsäsongen kan behöva pass för att kunna transporteras

Nötkreatur

Liksom en nordsvensk häst skulle kunna komma på besök till fåboden vid några tillfällen under säsongen, vore även besök av en ko av lantras (till exempel fjällko eller brunkulla) önskvärt. Hänsyn måste dock självklart tas till om detta är möjligt för det enskilda djuret eftersom hänsyn behöver tas till hur djuret hanterar att komma in och ut ur djurgrupper.

MATEN SOM DEL AV IDENTITETEN

Företagsamma matproducenter, driftiga matförädlare och välkomnande gårdar är alla en viktig del av Säter med omnejd. Självklart bör dessa resurser även speglas och tas till vara i caféverksamheten på Säterdalens fåbod. Genom fåbodens traditionella karaktär och framtoning känns det som en naturlig och given väg att gå. Syftet med att erbjuda produkter från närområdet skapar fördelar på flera plan och har en hög måluppfyllelse när det kommer till hållbarhetsaspekter. Rent generellt harmoniserar ett genomtänkt matutbud i form av ekologiska, närproducerade och rättvisemärkta varor med fåbodens verksamhet värdegrund och förstärker dess varumärke. Ett tänkbart mål för detta kan vara att fåbodens café tas med i Naturskyddsföreningens ekologuide, en guide som visar medvetna besökare var de kan fika med hänsyn till djur och natur.

”Fika tryggt” kan bli en tänkbar slogan att använda för att sälja in fåbodens caféverksamhet. Att även caféverksamheten går i linje med fåbodens önskade värdegrund förhöjer värdet på helheten. Sett ur ett ekonomiskt perspektiv gynnas den lokala ekonomin, där ett tänkbart scenario är att besökarna, lokalbefolkningen liksom tillresta besökare, inte bara erbjuds lokala/”gröna” produkter i caféet, utan även påverkas i sin övriga konsumtion och medvetet väljer lokala alternativ när de besöker de lokala matvarubutikerna. Sett ur den sociala aspekten av hållbar utveckling förvandlas fåboden till ett ”skyltfönster” för lokala matproducenter, som i förlängningen kan locka besökarna att även åka ut till gårdsbutikerna för att handla eller delta i aktiviteter så som traktorturer. Ekologiskt sett ökar även förståelsen för var vår mat kommer ifrån samt för transporters miljöpåverkan. Det önskvärda resultatet är att fler väljer lokalproducerat, i detta fall Säter med omnejd.

Fikasortimentet som erbjuds på fåboden ska även kunna fylla funktionen som ett bra komplement till caféet i Säterdalens nöjespark. Medan det större caféet bör erbjuda lite matigare alternativ kan fåbodens café erbjuda fika och lättare mat. Förslagsvis skulle fåboden kunna sälja kaffe/te/saft, fikabröd, kakor, plättar med grädde, matiga smörgåsar, nötter och frukt. Önskvärt vore att samtliga varor är ekologiska, närproducerade och/eller rättvisemärkta. Konceptet bör utstråla kvalitet och tydligt värna om gästernas hälsa. En tanke är att servera fikaten i en liten korg som besökaren tar med sig ut till ”valfri” plats inom ett utpekade område på och runt fåboden för att uppmuntra till mer naturkontakt. Förslag på fikaställen skulle kunna vara: Kärleksudden, slobboden vid kärleksudden, Suckarnas allé, ”Indian-utkiken”, slobboden mittemot fåboden, ”Trollens dalgång” eller inne på själva fåbodvallen. Ett liknande koncept finns på Hildasholm i Leksand där fikaten serveras i en fikakorg och kunden kan ta med sig den till valfri plats i trädgården.⁵

BYGGNADER & DRIFT

Att välja en traditionell inriktning för verksamheten på Säterdalens fåbod kan tyckas som ett självklart val, men det förpliktigar också när det kommer till den fysiska planeringen. Om fåboden skall vara en fåbod av traditionell karaktär, om verksamheten ska kunna spegla historien på ett rättvist sätt, väcka nyfikenhet och kunna fungera som mötespunkt mellan dåtid och framtid behöver valet av inriktning genomsyra varje beslut,

⁵ <http://www.hildasholm.org/se/aktiviteter-evenemang/hildas-cafe-butik-859225>

varje investering och varje inriktningsbeslut som rör verksamheten, direkt eller indirekt. Den fysiska miljön (byggnaderna liksom skötsel av dessa, men även underhåll av själva markytan på och kring fåbodvallen) behöver alla ha en tydlig koppling till en traditionell fåbod. Rent konkret betyder detta att allt från byggnadsmaterial till byggnadssätt och skötsel bör utgå från äldre väl beprövade arbetsmetoder. Fåboden bör även så långt det går efterlikna en riktig fåbod, det vill säga rymma samtliga delar – eldhus, hölada, mjölkbod, fåhus (stall etc.) och utedass. Dessa behöver inte vara fullstora, vilket skulle vara svårt att uppnå då det befintliga utrymmet är begränsat. Däremot kan en mindre byggnad fylla flera funktioner. Huvudsaken är att skyltar sätts upp så att fåbodens koncept blir ”autentisk”. Även om tanken inte är att besökarna nödvändigtvis behöver använda utedasset är det ändå viktigt att det finns med för att förstärka konceptet. Detta är det önskade läget, men troligen också den enda möjliga vägen att gå om fåboden ska kunna leva upp till sitt koncept och varumärke.

För att kunna bygga upp verksamheten enligt en traditionell modell behövs bra förebilder. Dessa finns bland annat hos flera av de knappt 200 levande fåbodarna som finns kvar i Sverige idag (flera finns just i Dalarna), men även på Skansens friluftsmuseum i Stockholm. Där de levande fåbodarna får ses som de ”verkliga” historieplatserna blir Skansen den fiktiva. Säterdalens fåbod skulle här kunna ta platsen mitt emellan. Rent geografiskt sett skulle Säter också kunna ses som ”mitt emellan” – mitt emellan Skansen (Stockholm) och Siljansbygden (där flera levande fåbodarna finns kvar). Utifrån detta perspektiv har Säterdalens fåbod en unik potential och en färdig kundgrupp.

IDÉBANK FÖR AKTIVITETER

Upplevelser handlar i mångt och mycket om att införliva drömmar.⁶ För att lyckas öka besöksmålens attraktivitet är det därför viktigt att förstå vilka drömmar som finns och är starka hos den tänkta målgruppen, se hur de kan omvandlas till upplevelser och hur de slutligen kan kommuniceras till målgruppen på ett så lockande sätt som möjligt. Precis som det är viktigt att ta hjälp av alla sinnen (smak, lukt, syn, hörsel och känsel) för att kunna bygga upp starka, minnesvärda upplevelser, är det också viktigt att utgå från samtliga upplevelsedimensioner (vara, lära, känna, göra) för att få upplevelsen så berikande som möjligt. För besökaren kan flera upplevelsedimensioner rymmas i samma upplevelse, precis som en aktivitet kan upplevas med flera sinnen samtidigt. Nedan följer exempel på konkreta aktiviteter som utgår från dessa upplevelsedimensioner.

Det finns aspekter som behöver tas hänsyn till vid framtagandet av nya aktiviteter/ produkter/ upplevelser. Vissa aktiviteter är till exempel utformade på ett sådant sätt att tillgänglighet inte kan erbjudas för alla. Andra aktiviteter har sin rekommenderade ålder. Huvudsaken är att Säterdalen kan erbjuda flera alternativ och att det finns en ambition om att besöksmålet ska vara så tillgängligt som möjligt för så många som möjligt.

TID ATT VARA

Upplevelsedimensionen ”att vara” handlar om ett passivt deltagande, en upplevelse som kommer till kunden utifrån en underhållningsbaserad upplevelse. Mycket baseras på sinnena syn och hörsel. Produkter som passar in i ramen för denna upplevelsedimension och harmonisera med visionen om Säterdalens fåbod och Säterdalen som besöksmål skulle kunna vara några av dessa (eller liknande);

Lyktkväll

<i>Plats/</i>	Start på nedre parkeringen, via fåbodstigen till sloboden och vidare till Suckarnas allé och tillbaka till sloboden
<i>Aktiviteter</i>	Lyktvandring (först till sloboden, längs fåbodstigen, sedan vidare till tex Suckarnas allé i ficklampors/lyktors sken) Förtrollande berättelser (och ev. musik) vid lägerelden
<i>Mat/fika</i>	Kolbullar tillagade över öppen eld

Fåbodafton

<i>Plats</i>	Inne på fåbodvallen alternativt vid sloboden, mitt emot fåboden
<i>Aktivitet</i>	Fåbodmusik så som t.ex. kulning, vallhorn och fiol

⁶ <http://www.kairofuture.com/se/forskning/program/framtidens-fritid-turism-och-upplevelser/>

Mat/fika Fäbodinspirerad fika

Piraterna kommer!

Plats Gamla scenen, vid teaterbacken

Aktivitet Barnteater: Piraterna kommer! (pirater försöker ta över dalen, men indianerna (uppe på utkiken) lyckas behålla dalen i sitt grepp.

Mat/fika Godisregn från piraternas skattkista

Logistiken kring förslagen behöver självklart byggas upp mer och innehållet finslipas, men detta är tre konkreta förslag på vad som skulle gå att genomföra utifrån upplevelsedimensionen ”att vara”.

TID ATT KÄNNA

Upplevelsedimensionen ”att känna” handlar om att besökaren tillåts gå in i upplevelsens mer estetiska struktur. Här handlar det mycket om att tematisera olika befintliga platser runt om i dalen och att arbeta konkret med storytelling. Genom att plantera in fiktiva berättelser kan en plats lyftas upp och göras spännande utan större investeringar. Några platser som har stor utvecklingspotential utifrån detta är;

Kärleksudden (vid bäverdammen)

Slogboden (på udden mitt emot fäboden)

”Trollens dalgång” (lilla dalen bakom fäboden)

”Indian-utkiken” (utsiktsplatsen uppe på åsen mitt emot gamla scenen)

Suckarnas allé (längs promenadslingan runt Näsäkerspussen)

Genom att förstärka platserna med tematisering och storytelling skulle dessa platser kunna fungera såväl som aktivitetsplatser som natursköna fikaplatser. Koncept för aktiviteter skulle också kunna skapas utifrån dessa platser på flera olika sätt. Dimensionen ”att känna” säkerställs också genom själva fäbodens verksamhet som i alla led och i alla insatser bör utgå från samma vision och samma utvecklingsplan, det vill säga en traditionell fäbod.

TID ATT LÄRA

”Att lära” är en av upplevelsedimensionerna som passar särskilt bra in i visionen för Säterdalen som besöksmål. Dimensionen kan komma i uttryck på flera sätt. Nedan följer konkreta förslag på aktiviteter uppdelade efter var de passar bäst att genomföras.

På väg till fäboden

* Kreativ fäbodstig (från nedre parkeringen) med små lärande infoskyltar om fäbodliv och saker man ser/passerar längs stigen. Stigen bör vara uppbyggd så att man träder in genom en portal och gör en tidsresa tills man når fäboden.

På fäbodvallen

* Hjälpa att mata och släppa ut djuren på morgonen

* Ponnyridning

* Timra en lada (pussla ihop en miniatyrlada i barnvänlig storlek)

* Hoppa säck

* Hoppa i hö

* Tipspromenad (med frågor om djuren och fäbodlivet) – tex 10 kr/talong som fylls i och sedan byts mot en liten glasspinne i caféet. Kan följa upp lite av den information som finns längs fäbodstigen.

I fäbodens aktivitetshus

Ett multifunktionellt ”hus” med tak, men utan väggar, inne på fäbodvallen. Olika aktiviteter skulle kunna delas upp på olika temadagar, där tex varje tisdag är ”trä-tisdag” och olika aktiviteter kopplat till detta utförs. En rimlig kostnad för dessa aktiviteter skulle kunna vara 20 kr/barn. Nedan följer några exempel på saker som skulle kunna utföras i detta aktivitetshus, men många fler möjligheter finns så klart.

* Färga garn/tyg

* Trycka med potatis

* Tova och karda ull, göra ullrosor

- * Tillverka papper
- * Måla kurbits
- * Bygga barkbåtar
- * Tälja gubbar
- * Spika och snickra ihop olika saker
- * Baka bröd

I fäbodens lekstuga

Tanken i fäbodens lekstuga är att barnen får klä ut sig i gammeldags kläder (tex hucklen, förkläden, kepsar och rutiga skjortor) och sköta sysslor så som de gjordes på gammelmormors och gammelfarfars tid. Särskilt roligt vore det att utifrån detta aktivitetshus bjuda in äldre personer så att de kan berätta om hur livet var förr och känna att även de kan bidra. Några exempel på aktiviteter är:

- * Skura golv, hänga tvätt etc.
- * ”hugga” ved
- * Sköta trädjur, mocka, mata, borsta etc.
- * Prova att mjölka (låtsasko)
- * Sy och sticka
- * Hässa hö

I naturparken

- * Krypa in i konstruerat rävgryt eller liknande (konceptet finns i Borås djurpark)⁷
- * Fladdermusholkar
- * Radhuslänga för kolonibyggnad fåglar som t.ex. mesar
- * Fjärilshotell – *Butterfly Inn*
- * Humlans bo - *Bumblebee B&B*
- * Tematiserade stigar, t.ex. bäverstigen och indianslingan (konceptet finns på flera platser, bland annat i Tyresta nationalpark⁸ och vid Naturum Tåkern)⁹
- * Stora kikare uppsatta på ett par ställen runt t.ex. Näsåkerspussen samt uppe på ”indian-utkiken” för att kunna spana på bäver och fågel men även spana på andra besökare.
- * Guidade utflykter så som; småkrypsafari, fladdermusspaning, bäverexpedition, geologisk expedition m.m
- * Stationer med ”faktakoll” längs slingan runt Näsåkerspussen om saker som man ser i omgivningen

TID ATT GÖRA

Upplevelsedimensionen ”att göra” handlar liksom dimensionen ”att lära” om ett aktivt deltagande från besökaren. Genom att utföra en handling får besökaren upplevelsen inifrån. Här blir det än mer viktigt att bygga upp upplevelsen kring fiktiva personer och berättelser för att besökarna lätt ska kunna gå in i och uppslukas av upplevelsen. Tre olika tematiseringar har utkristalliserat sig, tänkta för tre olika ålderskategorier.

Tema: Troll

Ett tema som passar de minsta barnen (ca 3-6 år). Värdeordet för temat är magiskt och platsen för temat är ”Trollens dalgång” i dalgången direkt bakom fäboden. Här finns en trollstig, en trollbäck, Bockarna Bruses bro, Häxans glänta och småfolkens hålor. Vid entrén till Trollens dalgång finns en portal med varningsskyltar för troll. Trollens dalgång skulle kunna vara öppen och utan entré vissa dagar så att barnfamiljer kan besöka dalgången och kanske ta med sin fika till häxans glänta. Andra dagar alternativt vissa tider skulle här kunna finnas utrymme för iscensatta teaterupplevelser som använder sig av temat. Viss röjning och renovering av broar behövs liksom iordningsställande av fikaplatser och hjälp med iscensättning av de små platserna i dalgången. Det krävs dock inga större investeringar.

Tema: Indianer

⁷ *Vilda grannar. Hur vi får ett rikare djur- och växtliv omkring oss* (2006) Per Bengtson & Maria Lewander, Prisma: Naturskyddsföreningen, s.79

⁸ <http://www.tyresta.se/leder/tjaderstigen/>

⁹ <http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland/Sv/djur-och-natur/friluftsliv/naturum-takern/prinsessan-estelles-sagostig/Pages/default.aspx>

Temat bör utformas så att det passar barn i mellanåldern (ca 6-10 år). Värdeordet är spänning och aktiviteterna bör från början kännas lite utmanande och rentav läskiga, men sedan vara enkla att förstå och lätta att genomföra. För dessa lite äldre barn är det dock viktigt att berättelsen om indianerna i dalen blir ”på riktigt”. Uppdraget bör kunna genomföras på egen hand (i sällskap av vuxen) och aktiviteterna får gärna vara växlande (t.ex. skulle fyra olika ”uppdrag” kunna rulla under sommarsäsongen). På efterföljande aktivitetsstation får barnet en bokstav som är med och bildar ett lösenord. Uppdraget kan med fördel finnas presenterat på hemsidan så att det går att påbörja aktiviteten hemifrån, samt kunna följas upp efteråt. En tanke är att barnen får följa en iordningsställd indianslinga som börjar med att ta sig över en hängbro till sloboden mitt emot fäboden, därefter slingrar den sig vidare en liten bit in i naturreservatet, upp genom granskogen, svänger till höger förbi ängen och till vänster ner till lusthuset, sedan vidare upp och avslutas vid Indian-utkiken/ baslägret/ totempålen. Möjliga aktiviteter i detta tema skulle kunna vara:

- * Balansera på en stock
- * Provgå labyrinten
- * Smyga tyst som en indian
- * Skjuta med pil & båge
- * Gissa gåtan
- * Knäcka rebusen
- * Stapla stora träklossar på varandra
- * En slobod vid ”Indian-utsikten” (på åsen mitt emot gamla scenen, ovanför teaterbacken) kan utgöra basläger och också kunna fungera som alternativ fikaplats i dalen.

Tema: Det vilda äventyret

Det vilda äventyret är en utmaning som ska passa de äldre barnen (ca 9-12 år). Värdeordet är utmaning och denna grupp kräver mer än de mindre barnen och även ännu mer variation än de mellanstora barnen. Förslagsvis skulle olika parallella äventyrsslingor kunna finnas i parken, dels med aktivitetsstationer med olika utmaningar, dels geocatcher som ska hittas. De större barnen ställer själva högre krav på innehållet i upplevelsen och det är här ytterst viktigt att aktiviteterna är genomtänkta utifrån målgruppens behov av spänning och utmaning. Barnen ska vilja återkomma och göra uppdraget om och om igen. Några exempel på aktiviteter, förutom gps-utmaningen, är;

- * Klättring
- * Gå på lina
- * Vaska guld
- * Knäcka rebus
- * Gissa gåta
- * Skjuta prick
- * Dra sig fram på en flytbrygga till andra sidan ån
- * Leka ”naturspion”, följa djurspår
- * Hitta geocatcher